

BİBLİYOGRAFYA :

Kâşânî, *İşlâhâtü's-şâfiyye*, "mecma'u'l-bah-reyn" md.; *el-Mu'cemü's-şâfi*, s. 186; Mücâhid, *Tefsîr*, II, 454-455; Taberî, *Tefsîr*, XVII, 25; XIX, 15-17; XXII, 81-82; XXVII, 74-76; Râgîb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 56; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), III, 96, 155, 303-304; IV, 45; Fahrreddin er-Râzî, *Tefsîr*, XXIV, 100-101, 207-208; XXVI, 26-27; XXIX, 99-101; Âlûsî, *Rahu'l-me'ânî*, XIX, 24-25; XX, 5-6; XXII, 179; XXVII, 105-106; Merâgî, *Tefsîr*, Kahire 1394/1974, XIX, 26; XX, 8-9; XXII, 116; XXVIII, 112-113; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3601, 3693-3694; VI, 3981; VII, 4671-4672; M. Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an* (trc. M. Ali Sönmez), Konya 1979, s. 287-288; Seyyid Kutub, *Fî Zılâlî'l-Kur'an*, Beyrut 1405/1985, V, 2572, 2657-2658, 2934; VI, 3452-3453; W. E. Mulligan, "al-Bahrayn", *EJ*² (İng.), I, 940-941.

CELÂL KIRCA

BAHREYN

(البحرين)

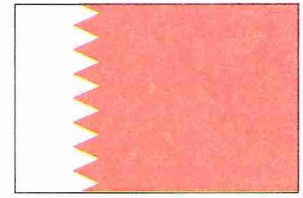
Basra körfezinde
otuz beş adadan oluşan ülke.

Adını adaların en büyüğü olan Bah-reyn'den alır; Arapça *bahreyn* kelimesi "iki deniz" anlamındadır. Suudi Arabis-tan'ın doğu kıyılarında 24, Katar'ın batı kı-yısına 28 km. uzaklıktadır. Başşehir Me-nâme'nin de bulunduğu Bahreyn adası-nın dışında önemli adalar Ümmüna'san, Muharrak, Cide, Ümmüsabban, Nebî Sâ-lîh, Sâye ve Hasife'dir. Ülke emirlik adı verilen bir tür monarşiyle idare edilir.

Adaların yer yapısını, eski deniz dibi depolarının sonradan yükselmesiyle mey-dana gelen kalkerli bir taban ve bunun üstünün örtlen kumlu birikintiler oluştu-rur. Kumlarla kaplı geniş düzlükler ara-sında yer yer kayalıklara da rastlanır; en

yüksek nokta Bahreyn adasında bulunan 122 m. yüksekliğindeki Cebeliduhan'dır. Adaların iç suları çok sığ olduğundan ba-zı yerler doldurularak arazi elde edilmiş ve bu şekilde Bahreyn ile Muharrak ada-ları arasında da bir yol bağlantısı kurul-muştur. Ülkenin yüzölçümü, denizden kazanılan yeni arazilerle birlikte 692 ki-lometrekareye varır. Adaların iklimi sı-cak ve rutubetli olup yıllık yağış miktarı ortalama 7 cm. kadardır; yoğun buhar-laşma sebebiyle hava nisbeten nemlidir. Yaz aylarındaki kavurucu sıcaklık kış ay-larında yerini yumuşak bir iklime bira-kır. Yer altı sularının zenginliği ve kuyu-ların bolluğu sayesinde yeşil bir bitki ör-tüsü meydana getirilmiştir. Tatlı su, de-nizden fazla uzak olmayan noktalarda artezyen kuyularından fışkırır; su bu-lunmayan kesimlerde ise arıtma tesis-lerinden elde edilen sular kullanılmak-tadır.

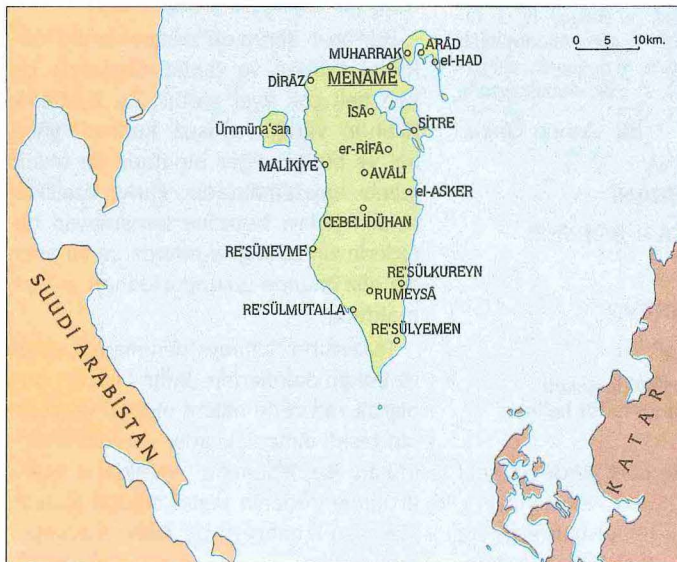
1971 yılında 216.078 olan nüfusu 1981'de 350.798'e, 1989'da da 489.000'e ulaştı. Toplam nüfusun % 82'si Bahreyn asıllı, % 5'i Umanlı, geri kalan kısmı da Hindistan, Pakistan ve İranlı'dır. Bah-reyn'de ayrıca hükümet tarafından res-mî kurumlarda görevlendirilen ve pet-rol şirketlerinde çalıştırılan 15-20.000 ci-varında da İngiliz ve Amerikalı yaşamak-tadır. Hindistan, İran ve Pakistanlılar'ın çoğu ticaretle uğraşırken Umanlılar ta-rım alanlarında istihdam edilmektedir-ler. Diğer Arap ülkelerinden olanlar ise daha çok eğitim kurumlarında çalışmak-tadırlar. Nüfusun dörtte üçü başşehir Menâme (151.500) ile ülkenin ikinci bü-yük şehri olan Muharrak'ta (80.000) top-lanmıştır ve şehirleşme ekonomik kal-

Resmî adı	: Devletü'l-Bahreyn (Bahreyn Devleti)
Başşehir	: Menâme
Yüzölçümü	: 692 km ²
Nüfusu	: 503.000 (1990 tahmini)
Resmî dini	: İslâm
Resmî dili	: Arapça
Para birimi	: Bahreyn dinarı 1 BD = 1000 fil.

kınmaya bağlı olarak gelişmektedir. Bah-reyn'de yıllık nüfus artış oranı 1971 yı-lında % 4.4 iken son yıllarda bu oran % 3.6'ya düşmüştür; bununla birlikte top-lam nüfus içerisinde gençlerin oranı yük-sektir. Eğitim ve öğretimin mecburi tu-tulmadığı, resmî okulların yanı sıra özel ve dinî okulların da mevcut olduğu ül-kede eğitim çağındaki çocukların oku-la gitme oranı % 63'tür; 1986 yılında 139 resmî eğitim ve öğretim kurumunda toplam 85.867 öğrenci bulunmaktaydı. 1984'te öğretime başlayan Körfez Üni-versitesi ülkenin tek üniversitesidir. Dev-letin resmî dili Arapça, birinci yabancı dil ise İngilizce'dir. Halk arasında bulu-nan İran ve Hindistan göçmenleri sebe-biyle ülkede Farsça ile bazı Hindustânî lehçeleri de konuşulmaktadır. Halkın he-men hemen hepsi müslüman olan Bah-reyn'de resmî din İslâm'dır. Nüfusun % 40-45'i Sünnî, % 55-60'ı Şîî olup Şîîler genellikle Ca'ferî ve Şeyhî, Sünnîler ise Mâlikî ve Hanbelî mezhebindendir. Yö-netimi elinde bulunduran halife ailesi ise Sünnî'dir.

Ülkenin ekonomisi genelde petrol arıt-ma, tabii gaz üretimi ve hizmet sektör-lerine dayanmaktadır. 1932 yılında çı-karılmaya ve 1934 yılında da ihraç edil-meye başlanmış olan petrolün üretimi 1935'te 1 milyon ton, 1948-1956 arasın-da 1,5 milyon ton ve 1970'te de 3,8 mil-yon tona ulaşmış, fakat son yıllarda mev-cut rezervlerin azalması sebebiyle düş-müştür. Petrol rezervlerinin 1995'te bi-teceği sanılmakta ve bu bakımdan hü-kümet ülke ekonomisinin petrole olan bağımlılığını azaltmaya, başka gelir kay-nakları bulmaya çalışmaktadır. Sitre ada-sında kurulan aylık 250.000 varil kapa-

Bahreyn

Muharrak adasında Hala kalesi önünde kurulan dalyan

siteli petrol arıtma tesisleri Abadan'dan sonra Ortadoğu'nun ikinci büyük rafinerisi durumunda olup Suudi Arabistan'dan ve diğer yerlerden getirilen ham petrolü işlemektedir. Ülkede bulunan zengin tabii gaz kaynakları (200 milyar m³) Bahreyn'in ekonomisinde büyük bir öneme sahiptir. Bahreyn petrol üreticisi bir ülke olmaktan çok işlenmiş petrol ihracatçısı olarak bilinmektedir. Çoğu özel teşebbüsün elinde bulunan sanayi sektöründe alüminyum eritme tesisleri de önemlidir. Bunların dışında geleneksel Arap modeli tekne imalatı, balıkçılık, inci avcılığı ve halıcılık gibi sektörlerin önemi azalmış olmakla birlikte bu alanlardaki faaliyetler düşük seviyede de olsa sürdürülmektedir. Diğer taraftan Mine Selman'daki modern tersanelerde 1000 tona kadar gemilerin tamir ve bakımı yapılabilmektedir.

Tarım alanında kendine yetecek miktarda sebze ve bazı hububat türleri, hayvancılıkta da keçi, koyun ve sığır yetiştirilmektedir. Tarım ve balıkçılıktan elde edilen gelirin millî gelir içerisindeki payı sadece % 2 kadardır. 2 milyar Bahreyn dinarına yaklaşan ülkenin millî geliri içerisinde endüstri ve hizmet sektöründen elde edilen miktarın payı büyüktür. Son yıllarda bankacılık, turizm ve ulaştırma alanlarında önemli gelişmeler gösteren Bahreyn'de çok sayıda milletlerarası banka, ticaret şirketi ve finans kurumunun şubeleri bulunmaktadır. Komşu Arap ülkelerinden turist çekmek için çeşitli alt yapı tesisleri kurulmuş ve ulaşım sistemi modernleştirilmiştir. Muharrak adasındaki havaalanı, bölgenin ulaşımı en yoğun olan havaalanıdır. Bunun yanı sıra deniz yoluyla da ulaşım gelişmiştir. Bahreyn adası 25 km. uzunluğunda bir köprü ile Suudi Arabistan'ın Huber kıyılarına, 2,5 km. uzunluğundaki başka bir köprü ile de Muharrak adasına bağlan-

mıştır ve ülkede çok gelişmiş bir ulaşım şebekesi mevcuttur.

Bahreyn adası, tarihin en işlek deniz yolu üzerinde önemli bir stratejik noktada yer alması, sığ sularında kolaylıkla elde edilebilen kaliteli inci bulunması, ayrıca zengin hurmalıklara sahip olması sebebiyle ilk devirlerden itibaren iskân edilmiş ve pek çok istilâya mâruz kalmıştır. Adada, ilk önce coğrafyacı Amasyalı Strabon tarafından görülerek Fenikeliler'e ait olduğu söylenen pek çok mezar yapısı bulunmaktadır. Yapılan son arkeolojik kazı ve araştırmalar, sayıları 150.000 kadar olan bu mezarların milâttan önce 2800-1800 yılları arasına tarihlenmeleri gerektiğini ortaya koymuştur.

Bölgenin İslâm'dan önceki tarihî durumu hakkında Yunan, Latin ve Arap kaynakları yeterli bilgi vermemektedir. Arap rivayetleri Bahreyn'de kaybolan Arap kabilelerinden bahsetmektedir. İlk devirlere ait kabileler arasından Kahtânîler'in Ezd kolu Uman'a göçmüş, diğerleri ise Bahreyn'de kurulduğu söylenen Tenuh birliğine bağlanmıştır. Bölgeye sonradan da Adnânîler'in Temîm, Bekir ve Tağlib kollarından çeşitli kabileler gelmiştir. Hz. Peygamber devrinde yine Adnânîler'den olan Abdülkays kolunun, bölgedeki nüfusun çoğunluğunu teşkil ettiği bilinmektedir. Nestûrî halkın yaşadığı Bahreyn'e İslâmiyet'in girişi barış yoluyla olmuştur. Bahreynli el-Eşec diye tanınan Münzir b. Âiz el-Abdî, beraberinde yirmi kişiden oluştuğu tahmin edilen bir heyetle Medîne-i Münnevver'e gelerek Hz. Peygamber'i ziyaret etmiş ve heyetkiler açıklamamakla birlikte Müslümanlığı kabul etmişlerdi; Amr b. Abdülkays da bu ilk gizli müslümanlardandır. Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber 8. hicrî yılda Bahreyn'e Alâ b. Abdullah b. İmâd el-Hadramî'yi gönderdi. Hz. Peygamber'in davet mektubunu götüren Alâ el-Hadramî Bahreyn hâkimi Münzir b. Sâvâ ile görüştü ve Belâzürî'de nakledildiğine göre Arap ve İranlılar'dan oluşan ada halkının çoğunluğu İslâmiyet'i kabul etti. Bunun üzerine Medine İslâm Devleti'ne bağlanan Bahreyn'de müslüman ahaliden öşür, diğerlerinden ise haraç alınmaya başlandı. Medine'ye ikinci heyetin gelişi 9. veya 10. hicrî yılda olmuştur. Cârûd b. Muallâ el-Abdî başkanlığındaki bu heyet üyeleri de Bahreyn'e döndüklerinde kabileleri Abdülkays içinde İslâmiyet'i yaymaya gayret ettiler. Münzir b. Sâvâ'dan sonra Cârûd ve Hutam el-Abdî Bahreyn hâkimi oldular. Daha sonra yanına Arap ve İranlı olmayan unsurları alan Hutam ile Bekir b. Vâil ve Rebîa kabileleri birleşerek İslâm'a karşı ridde* hareketini başlattılar. Kısa zamanda bölgede bulunan Hicr, Katîf ve Darin şehirlerini ele geçirdiler ve eski Bahreyn hâkimi Münzir b. Sâvâ'nın köyü olan Cüvâsâ'yı kuşattılar. Halife Hz. Ebû Bekir devrinde gelişen bu ridde hareketi üzerine bölgeye Alâ el-Hadramî kumandasında kuvvetler gönderildi. Hicaz'dan çıkan İslâm ordusu Bahreyn yolunda iken önce Yemâme'de Temîm ve sonra da Benî Hanîfe bölgesinden geçti. Benî Hanîfe kabilesinden Sümâme b. Üsâl el-Hanefî başkanlığındaki kuvvetlerle Temîm kabilesinden birtakım askerler Alâ el-Hadramî kumandasındaki İslâm kuvvetlerine katıldılar. Hutam b. Dübey'a kumandasındaki mürtedler Hicr'de kuşatıldı ve bu arada Cârûd b. Muallâ kuvvetlerinin de kuşatmaya katılmasıyla İslâm ordusu daha da güçlenmiş oldu. Savaşta mürtedlerin başı olan Hutam öldürüldü; Benî Hanîfe kabilesinin reisi Sümâme el-Hanefî de şehid düştü. Ridde hareketinden sonra tekrar İslâm devletine tâbi olan Bahreyn Emevîler döneminde idarî yönden Basra'ya bağlandı. Daha sonraki yıllarda ise Necde b. Âmir ve Ebû Füdeyk idaresindeki Hâricîler'in Bahreyn'e hâkim oldukları görülmektedir. Bahreyn, Emevî ve Abbâsî dönemlerinde bu devletlere bağlı kalmakla beraber zaman zaman burada Şîîler'le Hâricîler güçlenerek kendi başlarına hareket etmişlerdir. Bu arada da Lahsâ'da (Ahsâ) müs-

rûd ve Hutam el-Abdî Bahreyn hâkimi oldular. Daha sonra yanına Arap ve İranlı olmayan unsurları alan Hutam ile Bekir b. Vâil ve Rebîa kabileleri birleşerek İslâm'a karşı ridde* hareketini başlattılar. Kısa zamanda bölgede bulunan Hicr, Katîf ve Darin şehirlerini ele geçirdiler ve eski Bahreyn hâkimi Münzir b. Sâvâ'nın köyü olan Cüvâsâ'yı kuşattılar. Halife Hz. Ebû Bekir devrinde gelişen bu ridde hareketi üzerine bölgeye Alâ el-Hadramî kumandasında kuvvetler gönderildi. Hicaz'dan çıkan İslâm ordusu Bahreyn yolunda iken önce Yemâme'de Temîm ve sonra da Benî Hanîfe bölgesinden geçti. Benî Hanîfe kabilesinden Sümâme b. Üsâl el-Hanefî başkanlığındaki kuvvetlerle Temîm kabilesinden birtakım askerler Alâ el-Hadramî kumandasındaki İslâm kuvvetlerine katıldılar. Hutam b. Dübey'a kumandasındaki mürtedler Hicr'de kuşatıldı ve bu arada Cârûd b. Muallâ kuvvetlerinin de kuşatmaya katılmasıyla İslâm ordusu daha da güçlenmiş oldu. Savaşta mürtedlerin başı olan Hutam öldürüldü; Benî Hanîfe kabilesinin reisi Sümâme el-Hanefî de şehid düştü. Ridde hareketinden sonra tekrar İslâm devletine tâbi olan Bahreyn Emevîler döneminde idarî yönden Basra'ya bağlandı. Daha sonraki yıllarda ise Necde b. Âmir ve Ebû Füdeyk idaresindeki Hâricîler'in Bahreyn'e hâkim oldukları görülmektedir. Bahreyn, Emevî ve Abbâsî dönemlerinde bu devletlere bağlı kalmakla beraber zaman zaman burada Şîîler'le Hâricîler güçlenerek kendi başlarına hareket etmişlerdir. Bu arada da Lahsâ'da (Ahsâ) müs-

Bahreyn'in başşehri Menâme'den bir görünüş

Bahrein adalarını Suudi Arabistan'a bağlayan yirmi iki deniz köprü bağlantısının maketi

takil bir devlet kuran Karmatîler Bahrein'deki bedevîler arasında taraftar bulmuş ve 317 (929) yılında Mekke'ye girerek Kâbe'den aldıkları Hacer-i Esved'i buraya götürüp yirmi yıl muhafaza etmişlerdir. Daha sonra adanın sırasıyla Uyûnîler, Salgurlular, Tabîler, Cebrîler idaresinde kaldığı ve Cebrîler devrinde çoğunluğun Şîîler'den Sünnîler'e geçtiği görülmektedir.

XVI. yüzyılın başlarında Aden ve Kızıldeniz'i kontrolleri altında tutan Portekizliler, 1521'de Bahrein'i ele geçirdiler. Bu dönemde Osmanlılar da körfezde varlıklarını hissettirerek bölgede Portekiz hâkimiyetinin daha fazla gelişmesine engel olmuşlar ve hatta 1559 yılında Bahrein'i ele geçirip orada bir üs kurmuşlardır. Daha sonra tekrar Portekizliler'in idaresine geçen adalar, 1602'de İran'a bağlı kuvvetler tarafından dışarı çıkarılmalarına kadar onların idaresinde kaldı. Bu tarihten sonra İranlılar'la Arap kabilelerinin hâkimiyet mücadelelerine sahne olan Bahrein 1783 yılında Utûb kabilelerinden Âl-i Halîfe'nin hâkimiyetine girdi. Daha sonra İran adaları ele geçirmek için çeşitli teşebbüslerde bulunduysa da başarılı olamamıştır. Âl-i Halîfe yönetimi bugün de devam etmektedir. Araplar'ın önemli kabilelerinden olan Utûb'un Bahrein'e hâkim olması bölgede ticareti canlandırmış, Cezîretülarap'ın Maskat üzerinden yürüyen ticareti Bahrein'e bağlanmıştır. Başlangıçta Utûb kabilesi ticaretten vergi almamış ve Bahreynliler sadece bölgedeki inci ticaretine hâkim olmuşlardır. Bu dönem Bahrein'in barış ve huzur dönemi olarak bilinir. Çok geçmeden ticaretin gelişmesi bölgenin birçok gücün tehdidinde mâruz kalmasına sebep oldu. Uman sultanlarının sürekli tehdit ve saldırılarına hedef olan Bahrein'in şeyhi, Şiraz hâkimi ve Büşehr şeyhinin de desteğiyle 1802'de ülkesinin üzerine yürüyen Uman Sultanı Seyyid Sul-

tan'a karşı Vehhâbîler'den yardım istedi ve Seyyid Sultan geri dönmek zorunda kaldı. Bu hadiseden sonra Vehhâbîler'in Bahreynliler üzerinde nüfuzları artmış ve Maskat'a karşı yaptıkları hücumlarda daima onlardan yardım görmüşlerdir. Vehhâbîler bölgede görüşlerini yaymak üzere sürdürdükleri faaliyetler için de Bahrein'i merkez seçmişlerdir. Fakat 1811 yılında bölgede harekete geçen Osmanlı Devleti'ne bağlı Mısır kuvvetleri Bahrein ve Zubâre'de Vehhâbî kontrolünü zayıflatmıştır. Bu tarihten sonra Bahrein'in yine İran ve Uman'ın saldırılarına mâruz kaldığı ve vergi ödeyerek bu ülkelerle çeşitli antlaşmalar yaptığı görülmektedir. Son olarak 1828 yılında Bahrein'e savaş ilân eden Uman Sultanı Seyyid Saîd bu teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanması üzerine kuvvetlerini Afrika'nın doğu sahillerine çevirmiş ve 1832'de XX. yüzyıla kadar devam edecek olan Zengibar Sultanlığı'nı kurmuştur.

1830 yılında Türkî b. Suûd başkanlığındaki Vehhâbî kuvvetleri Bahrein şeyhlerine haber göndererek zekâtın kendilerine ödenmesini istediler. Bahrein şeyhleri bu isteğe olumlu cevap verdiler ve Ahsâ'daki Demmâm Kalesi'ni onlara bırakarak zekât ödemeye hazır olduklarını bildirdiler; karşılığında Vehhâbîler de onları dış hücumlara karşı koruyacaklardı. Ancak Vehhâbîler'in Utûb kabilesinin düşmanı olan Beşîr b. Rahme'yi Târût adasına emîr tayin etmeleri üzerine 1834 yılında Bahrein şeyhi Şeyh Abdullah Vehhâbîler'e ait olan Katîf ve Ukeyr limanlarına hücum etti. Şeyh Abdullah aynı yıl müştereken hüküm sürdüğü kardeşinin oğlu Şeyh Halîfe b. Selmân'ın ölmesi üzerine Bahrein'in tek şeyhi olduğunu ilân etti ve 1836 yılında da yıllık vergi ödeyerek Vehhâbî Emîri Faysal b.

Türkî ile münasebetlerini düzeltti. Ancak çok yaşlanmış olan Şeyh Abdullah'ın yetkilerinin çoğunu altı oğluna bırakması üzerine ülkede büyük bir karışıklık meydana geldi ve halktan birçok kişi civar yerlere göç etti. 1838'de Osmanlı kumandanı Hurşid Paşa idaresindeki Mısır kuvvetleri Faysal b. Türkî kumandasındaki Vehhâbî kuvvetlerini yenerek Ahsâ'yı ele geçirdiler. Bu arada Hurşid Paşa idaresindeki kuvvetlere boyun eğen yaşlı şeyh Abdullah da vergi ödemeyi kabul etti. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Bahrein üzerinde hâkimiyet iddia ettiği görülmektedir. 1846 yılında Bahrein ile ticarî bir anlaşma yapmaya çalışan İngilizler Osmanlılar'ın karşı çıkması ile muhtemel bir sürtüşmeden kaçındılar ve Bahrein ile temaslarını kestiler. 1851 yılı içinde Bâbüâli tekrar Bahrein üzerinde hâkimiyetini açıkladı, ancak bu defa İngiltere bunu kabul etmedi. Bahrein ise o yıllarda az da olsa Vehhâbî Emîri Faysal b. Türkî'ye bir vergi ödemekte ve eski şeyh Abdullah'ın oğlu Muhammed de Vehhâbîler'le iyi ilişkiler içinde bulunmaktaydı. Vehhâbîler bu iyi ilişkilere dayanarak Bahrein'e girdiler ve İngilizler'e karşı kendilerini kuvvetli göstermek için de Osmanlı Devleti'ne bağlı olduklarını söylediler.

1859'da İngiltere'nin tehdidi karşısında kalan Bahrein Bağdat'taki Türk valisinden himaye talebinde bulundu; bunun üzerine Bahrein gemilerine Osmanlı bayrağı çekildi. 21 Mayıs 1861'de İngiltere ile Bahrein'i temsilen Şeyh Muhammed'in kardeşi Ali, bölgede köle ticaretini ve korsanlığı meneden bir anlaşma imzaladılar. O tarihten itibaren körfezde Bahrein, Demmâm ve Lahsâ'da Osmanlı - İngiliz münasebetlerinin devamlı çatıştığı ve karşılıklı olarak çeşitli ihlâl notalarının verildiği görülmektedir.

Bahrein'de 1990'da açılışı yapılan Beytül-Kur'ânî'l-Kerîm

BAHREYN EMİR AİLESİ; ÂL-i HALİFE

Halife
(ö. 1747)Muhammed
(ö. 1776)Ahmed el-Fâtih
(ö. 1796)Halife
(ö. 1782)

Müştereken idarede bulundular.

Abdullah
(ö. 1848)Selmân
(ö. 1825)Muhammed
(ö. 1877)Halife
(ö. 1834)Muhammed b. Halife
(ö. 1890)Ali b. Halife
(ö. 1869)İsâ b. Ali
(ö. 1932)Hamed
(ö. 1942)Selmân
(ö. 1961)İsâ b. Selmân
(Devlet Başkanı)
(d. 3 Temmuz 1933)Hamed b. İsâ
(Veliht)
(d. 28 Ocak 1950)

1869'da İran İngiltere'ye bir nota vererek Bahreyn'in kendi topraklarının bir parçası olduğunu ileri sürdü; ancak bu iddia pek ciddiye alınmadı. 1870 yılının ise Bağdat Valisi Midhat Paşa Bahreyn'in Osmanlılar'a ait olduğunu ve çevresiyle birlikte Necid kaymakamlığına bağlı bulunduğunu açıkladı. Lahsâ ve Basra gibi civar yerlerde hâkimiyet kurmuş olan Osmanlı Devleti, Londra sefiri eliyle 1872 ve 1873 yıllarında zaman zaman Bahreyn'in iç işlerine karışmak isteyen İngiliz hükûmetine iki nota verdi; 1875'te de İstanbul'daki İngiliz sefirine Menâme'de istihkâm oluşturdukları ve Lahsâ'dan kaçanların Bahreyn'e sığındıkları gerekçesiyle rahatsız olduklarını bildirdi. İngiliz hükûmeti cevap olarak herhangi bir istihkâm hareketi yapmadıklarını, sadece Bahreyn şeyhinin Menâme'deki kaleyi onarttığından bahsetti. Bu sıralarda Osmanlılar Menâme'de önce bir deniz feneri, daha sonra da kömür depoları kurmak istedilerse de İngilizler buna karşı çıktılar. 1880 yılında Türk gemileri Bahreyn'i ziyaret etti ve donanma kumandanı Bahreyn'in Osmanlı Devleti'ne ait topraklar içinde kaldığını

bildirdi. O yıllarda Lahsâ'dan Bahreyn'e sığınan kanun kaçakları Bahreyn şeyhinin yardımı ile iade ediliyordu; ancak Hindistan'daki İngiliz genel valiliği Osmanlı Devleti'ne bağlı Lahsâ mutasarrıfı ve Bahreyn şeyhinin Bâbîâlî ile doğrudan yazışarak meselelerini kendilerinin halletmelerinden rahatsız olduğunu açıkladı. İngiltere'nin amacı Bahreyn'i önce Osmanlı Devleti topraklarının dışında görmek, ondan sonra da şeyhle ciddi bir anlaşma yaparak bölgeyi kendi nüfuzu altına almaktı. 1891'de Osmanlılar'a bağlı Lahsâ mutasarrıfı Bahreyn şeyhi Şeyh İsâ'dan, vergi yüzünden kaçarak Bahreyn'e sığınan yirmi sekiz kişinin iadesini istedi. 1892'de Basra valisi tekrar bölgenin Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu açıkladı; 1893'te de Katif'teki Bahreyn gemilerine Osmanlı bayrağı çekildi. 20 Ağustos 1893 günü bütün Katif'te, kahvehanelere ve topluca oturan yerlere Bahreyn'in Osmanlı toprakları içinde olduğu ve İngilizler'le ilişkisinin bulunmadığı resmî beyan olarak asıldı ve birkaç yıl daha bu alenî hak iddiaları devam etti. 1901 yılında İngiltere Bahreyn şeyhine vergi toplama memurunun tayini konusunda tavsiyede bulundu ve kendilerinden kredi alması hususunda baskı yaparak Bahreyn'in iç işlerine karışma fırsatı yakalamak istedi. 1903'te Lord Curzon'un Bahreyn'i ziyareti sırasında en önemli konulardan birini yeni bir vergi sisteminin getirilmesi ve bu işin idaresi oluşturdu. Ancak İngiliz tekliflerine rıza göstermeyen şeyh bu işin en azından kendi ölümüne kadar dondurulmasını istedi ve dış kredileri kabul etmedi. Bahreyn meselesi I. Dünya Savaşı'na kadar Bâbîâlî ile İngiliz hükûmeti arasında çeşitli notaların verilmesine sebep olmuştur. 29 Temmuz 1913'te, Hakkı Paşa ile Sir Edward Grey arasında Londra'da imzalanan beş numaralı mukavelenâme uyarınca, Osmanlı Devleti Bahreyn adaları üzerindeki haklarından vazgeçerek buranın bağımsızlığını tanımak ve İngiltere de bu adaları ilhak etmeyeceğini açıklamak suretiyle meseleyi kapatmışlardır. Bu tarihte Osmanlılar'ın hükûmranlıktan vazgeçmeleri üzerine İngiliz himayesine giren Bahreyn 1968'de komşu Arap ülkeleriyle Arap Emirlikleri Federasyonu'nu oluşturmuş, ancak 1970'te bu birlikten ayrılıp 15 Ağustos 1971 tarihinde istiklâlini ilân etmiştir. Bu tarihten sonra Birleşmiş Milletler, Milletlerarası Para Fonu, Arap Birliği, İslâm Konferansı Teşkilâtı ve İslâm Kalkınma Bankası gibi ku-

ruşlara üye olan Bahreyn, 1981 yılında da körfez ülkeleri arasında kurulan Meclisü't-teâvün li-düveli'l-Halif (Gulf Cooperation Council) birliğine katılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütâh* (Fayda), s. 113-125, 136-152; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, s. 100; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 367-372; *Delâilü'l-Halif* (Târih), I, 500, 564-569; II, 697, 699; III, 1267-1421, 1440-1444; a.e. (Coğrafya), I, 263-320; *Bahreyn Adaları Meselesi* (nşr. Hariciye Nezâreti), İstanbul 1334; F. Adamiyat, *Bahrain Islands*, New York 1955; Abbas Farouqhy, *The Bahrain Islands*, New York 1965; Âmil İbrâhim ez-Zeyyânî, *el-Bahreyn*, Kahire 1977; Necde Hammâş, *el-Idâre fi'l-'asri'l-Emevî*, Dimaşk 1400/1980, s. 63-64; Abdullah b. Hâlid el-Halife — Abdülmelik Yûsuf el-Hamr, *el-Bahreyn 'abret-târîh*, Bahreyn 1402; Fuâd İshâk el-Hürî, *el-Kabile ve'd-devle fi'l-Bahreyn*, Beyrut 1983; Fâik Hamdi Mahbûb, *Târîhu'l-Bahreyni's-siyâsi*, Küveyt 1983, tür.yer.; *The Middle East and North Africa (1984-1985)*, London 1984, s. 273-282; M. Hamîdullah, *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 144-157; Fâruk Ömer, *Târîhu'l-Halifî'l-'usuri'l-vusâtâ el-İslâmiyye*, Bağdad 1985, s. 81-86; S. K. Asopa, *Oil, Arms and Islam in the Gulf*, Jaipur 1986, s. 29-30; Safvet Bey, "Bahreyn'de Bir Vak'a", *TOEM*, III (1328), s. 1139-1145; Cengiz Orhonlu, "1559 Bahreyn Seferine Ait Bir Rapor", *TD*, XVII/22 (1967), s. 1-16; A. Clark, "Bahrain Through the Ages", *Aramco World Magazine*, XXXV/4, Washington 1984, s. 12-21; J. Oestrup, "Bahreyn Adaları", *İA*, II, 230-231; G. Rent — W. E. Mulligan, "Al-Bahrayn", *El²* (İng.), I, 941-944; J. A. Kechichian, "Bahrain", *Elr.*, III, 508-510.

MUSTAFA L. BİLGE

BAHRİYE

Arapça "deniz" anlamına gelen **bahr**-den türemiş olup sözlükte "denize ait, denizle ilgili" demektir. Kelime askerî alandaki terim anlamını Hz. Peygamber'den sonraki dönemlerde kazanmış olmalıdır. Araplar genel olarak denizciliği ifade etmek için **el-milâha**, donanma anlamında da Grekçe kökenli üstül (اسطول) kelimelerini kullanmışlardır.

Hız. Peygamber ve Dört Halife Devri. Hint-Batı ticaret yolu kavşağında yer alan Arabistan'da tarih boyunca Fenikeliler, Himyerîler ve Sebeliler gibi denizci kavimler yaşadı. Doğu Afrika ve Hindistan'la, Umman denizi, Aden ve Basra körfezleriyle Kızıldeniz arasında ticarî gemiler devamlı olarak gidip geliyorlardı. Uman, Yemen ve Habeşistan'da depolanan ticaret malları zaman zaman kervanlarla kuzeye aktarılıyordu. Kur'an-ı Kerim'de de ifade edildiği gibi (Kureyş 106/ 1-2) yaz ve kış seferleriyle Kureyşliler de bu ticaretten paylarını alıyorlardı. Câhiliye çağında kervan ticareti yapan Mekkeliler